

UDK 27-463.6-636:364.65-058.34

Primljeno: 10. 7. 2014.

Prihvaćeno: 25. 9. 2014.

Izvorni znanstveni rad

CRKVA PRED IZAZOVIMA SIROMAŠTVA U NOVOJ EVANGELIZACIJI

Tomislav KOVAČ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb

kovactomislav@hotmail.com

Sažetak

Članak promišlja aktualnu problematiku siromaštva pod vidom različitih izazova koje ono pruža Crkvi i kao nezaobilaznu dimenziju nove evangelizacije. Naspram učestalih kritika koje Crkvu optužuju za privrženost materijalnim dobrima i socijalnu neosjetljivost, autor najprije nastoji rasvijetliti ambivalentan odnos između bogatstva i siromaštva u samoj Crkvi, istaknuti kako je briga za siromašne trajna zadaća Crkve i svih njezinih članova te kako je duh evanđeoskog siromaštva oduvijek nadahnjivao socijalni govor i djelovanje Crkve tijekom povijesti do danas. Zatim se osvrće na različite vrste siromaštva u današnjem svijetu, uključujući i Hrvatsku, upozoravajući napose na egzistencijalnu dramu i društvenu isključenost koje siromaštvo uzrokuje te ukazujući na neoliberalni kapitalizam i njegov ideološki poredak kao glavni uzrok suvremenom globalnom siromaštvu. Autor promatra također siromaštvo kao specifičan teološki izazov koji poziva Crkvu na promišljanje vlastitog odnosa prema svijetu, na dublje razmatranje otajstva trojedinoga Boga kroz prizmu »Božjeg siromaštva« i Kristove kenoze kojima se Božja ljubav objavljuje kroz samoodreknuce i beskrajno sebedarje (Maurice Zundel), ali i na novo vrednovanje ljudske osobe, naročito najslabijih i najmanjih među siromasima (Jean Vanier). Na kraju, autor opisuje nekoliko ciljeva (nove) evangelizacije i njezin odnos prema siromaštvu i siromasima, s posebnim osvrtom na naučavanje i poticaje pape Franje. U zaključku se ističe kako su Crkva i drugi društveni čimbenici pozvani surađivati u rješavanju gorućeg problema siromaštva. Moguće rješenje autor vidi u razvijanju kulture altruizma, odnosno u altruističkom ponašanju vjernika i ljudi dobre volje, koji će dobro drugoga i zajedničko dobro znati staviti ispred vlastitoga.

Ključne riječi: Crkva, siromaštvo, siromasi, neoliberalni poredak, Božje siromaštvo, altruizam, nova evangelizacija.

Uvod

Odgovorno je, osjetljivo i nipošto jednostavno progovarati o siromaštvu u vremenu opće ekonomske krize, kada sve više ljudi u svijetu i Hrvatskoj gube ili ne nalaze zaposlenja, bivaju gurnuti na rub društva i zarobljeni u materijalnoj, moralnoj i duhovnoj bijedi. U doba svekolike globalizacije, predvođene neoliberalnim kapitalizmom i njegovim ideološkim poretkom koji iz dana u dan diljem svijeta produbljuju jaz između bogatih i siromašnih, siromaštvo je postala dramatična stvarnost koja ničiju, naročito vjerničku savjest ne može ostavljati ravnodušnom. Siromaštvo je doista provokativna i nelagodna tema, jer propitkuje svakog pojedinca ponaosob, kao i cijelu društvenu zajednicu i samu Crkvu. Mora se, međutim, priznati da je velik broj naših suvremenika poprilično sumnjičav kada Crkva govori o siromaštvu. Kod mnogih, naime, još uvijek prevladava predodžba o bogatoj i moćnoj Crkvi, koja udobno živi u svojem paralelnom svijetu, udaljenoj od stvarnosti i svakodnevnih briga većine njezinih vjernika i drugih ljudi. Iako takva predodžba poziva na razmišljanje, čini se da ona, ipak, pretežito počiva na dvostrukom nesporazumu: s jedne strane, na preuskom shvaćanju Crkve koje Crkvu svodi isključivo na instituciju, hijerarhiju i kler, a s druge strane, na promatranju siromaštva isključivo kroz materijalnu perspektivu, iako je ona, dakako, najvidljivija i vrlo konkretna. Time se ipak zaboravlja kako su siromasi oduvijek imali posebno mjesto u Bibliji, u Isusovu navješćanju te u cjelokupnom životu i evangelizacijskom poslanju Crkve. Oni su zato i danas privilegirani subjekti »nove evangelizacije«.

U ovom radu htjeli bismo se najprije osvrnuti upravo na glavne predrasude na temelju kojih se često kritizira odnos Crkve prema siromaštvu, kako bismo pokušali barem malo rasteretiti problematiku smještajući govor o Crkvi i siromaštvu u širi ekleziološki, evanđeoski, povijesni i socijalni kontekst. Zatim ćemo nastojati definirati razne oblike siromaštva u današnjem svijetu, uključujući i Hrvatsku, te ukazati na neke njihove uzroke. Siromaštvu smo dužni pristupiti i kroz teološku perspektivu, koja kršćanskom govoru vjere otvara mnoga izazovna obzorja u promišljanju otajstva trojedinoga i utjelovljenoga Boga, o odnosu Crkve prema svijetu te o mjestu ranjenih i najslabijih u samoj Crkvi i društvu. Na kraju ćemo smjestiti brigu Crkve za siromašne u kontekst nove evangelizacije, imajući osobito u vidu poticaje pape Franje na tu temu.

1. Nesporazumi u shvaćanju Crkve i njezina odnosa prema siromaštvu

Spram čestih kritika naših suvremenika i sekularnog društva na račun Crkve i njezina odnosa prema siromaštvu i siromasima, važno je ukratko podsjetiti na

stvarnost koju Crkva kao zajednica vjernika u sebi označava. Isto tako, valja se osvrnuti na rašireni mit o »bogatoj Crkvi« i na njezinu uporabu materijalnih i drugih dobara. Mora se također istaknuti dublji sadržaj Isusova govora o siromaštvu, osobito u obzoru njegova navještaja kraljevstva Božjega. Napokon, sasvim je prigodno spomenuti nekoliko lijepih i poučnih primjera založenosti Crkve i kršćana prema siromasima, kao i osnovne naglaske socijalnog nauka Crkve o siromaštvu.

1.1. Crkva je zajednica suodgovornih vjernika

Činjenica je da većina naših suvremenika još uvijek ima poprilično srednjovjekovno poimanje Crkve, koje na Crkvu gleda isključivo »klerocentrično«. Međutim, u obzoru naučavanja Drugoga vatikanskog koncila, nikada neće biti dovoljno podsjećati kako Crkvu ne čine samo hijerarhija, kler ili posvećene osobe nego i vjernici laici.¹ Crkva je »Božji narod«, zajednica vjernika okupljenih oko Krista, koji imaju jednako krsno dostojanstvo i koji svaki na svoj poseban način imaju udjela u Kristovu svećeništvu (usp. LG 10), iako svoju kršćansku vjeru ostvaruju u različitim životnim pozivima i službama te njima pripadajućim autoritetima i odgovornostima. Svi su, dakle, kršćanski vjernici načelno ravnopravni članovi Crkve, zajedno tvore nerazdvojive udove mističnog Tijela Kristova (usp. LG 7) i upućeni su jedni na druge. U svojoj biti, Crkva je otajstvo zajedništva (*communio*), jedan veliki »Mi« na sliku trojstvenoga Boga, »sakrament« sjedinjenja s Bogom i jedinstva ljudskog roda (usp. LG 1).² Prema tome, izazovi koji pogađaju Crkvu – tako ovdje izazov siromaštva – tiču se svih njezinih članova. Dakako da crkveni službenici, ponajprije zbog specifičnosti svećeničkog poziva i služenja, imaju veću odgovornost, kako u svojem načinu života tako i u ophođenju s ljudima, na poseban su način pozvani imati umjeren odnos prema materijalnim dobrima i živjeti u duhu evanđeoskog siromaštva.³ Nažalost, znamo da to nije uvijek slučaj, što izaziva sablazan mnogih vjernika i građana. Ipak, briga za siromašne briga je svih kršćana ponaosob i cijele Crkve. Između ostaloga i zato što velik broj siromaha, naročito u zapadnim zemljama, po sakramentu krštenja pripada Crkvi,

¹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), Poglavlje IV, osobito br. 33–34, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: LG).

² O »Mi-strukturi« kršćanske vjere i njezine posljedice za razumijevanje Crkve kao »sakramenta spasenja« vidi u: Joseph RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Teološki nauk o principima. Elementi fundamentalne teologije*, Rijeka, 2010., 15–61.

³ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Presbyterorum ordinis. Dekret o službi i životu svećenika* (7. XII. 1965.), br. 17, u: *Dokumenti*.

njihova osobna patnja pogađa ostale članove Crkve kao tijela Kristova, po riječima svetog Pavla: »Ako trpi jedan ud, trpe zajedno svi udovi; ako li se slavi jedan ud, raduju se zajedno svi udovi« (1 Kor 12,26; usp. LG 7).

No, važno je naglasiti kako siromaštvo danas nije samo problem Crkve, nego prije svega društvenih i političkih struktura, kao i svih građana jednog društva. U današnjem globalnom i pluralnom svijetu, siromaštvo je isto tako nezaobilazan ekumenski i međureligijski izazov.

1.2. »Bogata Crkva« i uporaba crkvenih dobara

Kod mnogih naših suvremenika prevladava također mit o »bogatoj Crkvi«, koji naročito vole prizivati pojedini mediji i određene političke grupacije, zbog ideoloških razloga ili jednostavno da se Crkvu diskreditira u javnosti. Pozadina takve predodžbe pretežito je vezana uz neko eurocentrično poimanje Crkve koje sa sobom nosi hipoteku povijesti, osobito razdoblja feudalizma, u kojem je Crkva bila simbol moći, bogatstva i privilegija. Međutim, danas je Kristova Crkva doista univerzalna, raširena je po cijelom svijetu i ne uživa posvuda privilegiran status. Štoviše, Crkva je danas najvitalnija upravo u siromašnim zemljama pa se u misiološkim promišljanjima posljednjih tridesetak godina sve češće govori o rastućoj ulozi Crkve i različitih teologija Trećega svijeta, koje su na najizravniji način suočene s problemom siromaštva.⁴ Istodobno se često previđa kako i u mnogim razvijenim zemljama – tako i u zapadnoj Europi, pa i u Hrvatskoj, Bosni Hercegovini i na širim ovim prostorima – mnoge biskupije i župe, župnici i redovničke zajednice doista žive u skromnim uvjetima, doslovno oviseći o solidarnosti drugih crkvenih zajednica i vjernika.

Naspram mita o »bogatoj Crkvi«, čini se kako bi ovdje temeljno pitanje trebalo glasiti: Nije toliko problem je li »Crkva« (službena ili institucionalna Crkva) materijalno bogata ili nije, nego što ona čini od svojih dobara, tamo gdje ih ima, i s kojim raspoloženjem njima upravlja? Čuva li svoja dobra samo za sebe, kao privatna klerička ili redovnička dobra ili ih je spremna staviti, tamo gdje je potrebno i moguće, na raspolaganje široj vjerničkoj, pa i društvenoj ili nacionalnoj zajednici, radi općeg dobra. Nema sumnje da su materijalna dobra koja Crkva posjeduje sastavni dio njezine povijesne baštine i nema razloga da ih se odriče. Jasno je također da su Crkvi stanovita dobra potrebna kako bi mogla slobodno i neovisno vršiti svoje poslanje, uključujući i karita-

⁴ Usp. Bruno CHENU, *Théologies chrétiennes des tiers mondes. Théologies latino-américaine, noire américaine, noire sud-africaine, africaine, asiatique*, Paris, 1987.; Rosino GIBELLINI, *Teologija dvadesetog stoljeća*, Zagreb, 1999., 445–483.

tivno djelovanje. Međutim, ostaje otvoreno pitanje jesu li ta dobra uvijek razborito korištena? Jezikom evanđelja, jesu li »talenti« koje je Crkva dobila – ne samo materijalni nego ljudski i duhovni talenti – zakopani i neiskorišteni, ili su kreativno uloženi i umnažani za opće dobro i »radost Gospodara« (usp. Mt 25,14-30)? Naime, u sveopćoj ekonomski krizi jedno od središnjih pitanja, ne samo za Crkvu nego i za društvenu, nacionalnu i međunarodnu zajednicu, jest: Kako se proizvode i upotrebljavaju materijalna dobra, komu ona najviše koriste, a tko ostaje prikraćen u njihovu korištenju i koje su posljedice te prikraćenosti?

1.3. *Isus nije propovijedao siromaštvo, nego Kraljevstvo novih odnosa*

Povezano s rečenim, možemo spomenuti još jednu raširenu predrasudu da je Isus propovijedao siromaštvo, a Crkva je bogata. Već smo ustanovili da odnos Crkve i bogatstva nije jednoznačan. Međutim, dobro je ovdje razjasniti da iako su siromasi doista bili privilegirani primatelji radosne vijesti Isus, zapravo, *nije* propovijedao siromaštvo. Doduše, pozivao je svoje najbliže učenike da se odreknu materijalnih dobara, kako bi bili slobodniji slijediti ga (usp. Mt 10,9-10; Mk 6,8-9; Lk 9,3; 10,4 i dr.), ali je siromaštvo ovdje sredstvo, ne cilj.⁵

U srcu Isusova propovijedanja, dakle, nije bilo siromaštvo kao takvo, nego dolazak kraljevstva Božjega i poziv na obraćenje. Isusov navještaj na početku Markova evanđelja sasvim je jasan: »Ispunilo se vrijeme, približilo se kraljevstvo Božje. Obratite se i vjerujte evanđelju!« (Mk 1,15). Biblijskom analogijom, kraljevstvo Božje bi se moglo definirati kao »Božja vladavina« ili, suvremenijim rječnikom, kao novi »Božji poredak«, poredak koji u Isusu Kristu uspostavlja nove odnose: *nove odnose Boga prema čovjeku, nove odnose čovjeka prema Bogu, nove odnose ljudi među sobom.*⁶ Taj novi poredak nudi drukčiju logiku i nove vrijednosti: s jedne stane, u središte stavlja beskrajnu Božju ljubav prema čovjeku, koja otkriva veličinu i nepovredivo dostojanstvo ljud-

⁵ Dakako, Isus je i sam živio siromašno. Time se, kao Božji sin, doista mogao poistovjećivati sa svakim čovjekom, naročito s najmanjima i isključenima. Isus više puta, također, upozorava na opasnost bogatstva: »Nijedan sluga ne može služiti dvojici gospodara [...] Ne možete služiti Bogu i bogatstvu« (Lk 16,13); »Lakše je devi kroz uši iglene nego bogatašu u kraljevstvo Božje« (Mt 19,24); »Jao vama, bogataši: imate svoju utjehu! Jao vama koji ste sada siti: gladovat ćete!« (Lk 6,24-25) i dr. No, ovim riječima Isus ne osuđuje samo bogatstvo i bogataše, nego privrženost materijalnim dobrima koja čovjeka udaljava od Boga i drugih ljudi te koja može biti uzrok mnogih nepravda. Zasiurno, to upozorenje vrijedi i za članove Crkve.

⁶ Usp. Božo LUJIĆ, *Božja vladavina kao svijet novoga čovjeka. Biblijska teologija Novoga zavjeta*, Zagreb, 2010., osobito 90–103.

ske osobe; s druge strane, objavljuje nam, po Kristu, same vrijednosti Božjeg kraljevstva, koje proizlaze iz unutarnjeg života Presvetog Trojstva: *ljubav, sebedarje, otvorenost prema drugome, sposobnost darivanja i primanja, susret, uzajamnost, dijalog, zajedništvo*. I zato se Isus ponajprije obraća siromasima, jer su oni kao osobe najviše prikraćeni u svojoj nepovredivosti. U njihovoj ranjivosti, patnji, isključenosti, Isus vidi čistoću i poniznost srca koja je Bogu kadra sve dati, jer nema ništa što bi mogla izgubiti (usp. Mt 11,28-30). Siromah (hebr. *ʾānī*, mn. *ʾanāvīm*) prvi je primatelj radosne vijesti jer je on jednostavno stvaran, kao Bog: *on jest što jest*, ništa više – ništa manje. On nema ništa drugo što bi mogao prikazati i dati, nego samoga sebe. U njemu Bog na neki način vidi samoga sebe: otvorenost prema drugome i sposobnost za odnos.

Prema tome, evanđeosko siromaštvo nije ekonomska, nego prije svega teološka kategorija: siromasi su, u svojoj potpunoj raspoloživosti, *subjekti* Božjeg zanimanja i ljubavi. Preko njih se evanđelje objavljuje kao poruka oslobođenja koja je namijenjena svakom čovjeku i koja je kadra iz temelja mijenjati ljudsku svijest i društvene strukture, pristajući uz sve one koji pate ili trpe bilo koji oblik nepravde. Za Isusa, ljubav prema Bogu i prema čovjeku na istoj su razini, jedna uvjetuje drugu (usp. Mt 22,36-40; 1 Iv 4,8.20-21). Pomaganje čovjeku u potrebi za Isusa ima čak prednost nad vjerskim zakonima, nacionalnoj pripadnosti i društvenim običajima.⁷ Upravo odnos prema bližnjemu, osobito onom u potrebi, kriterij je posljednjeg suda: Isus sebe poistovjećuje s gladnima, žednima, strancima, golima, bolesnicima, utamničenicima te jasno poručuje: »Što god učinite/ne učinite jednomu od ove moje najmanje braće, meni učinite/ne učinite« (usp. Mt 25,31-46).

1.4. Trajna briga Crkve za siromašne

Oslanjajući se na biblijsko vrednovanje siromaha, Crkva je od samog svojeg početka bila »Crkva siromašnih« i »Crkva za siromahe«, štiteći neotuđivo

⁷ U Isusovu djelovanju uvijek prevladava zakon ljubavi, makar izvana prekršio neke uobičajene vjerske ili društvene norme. Na primjer, pred obrednim formalizmom farizeja, Isus naglašava milosrđe: »Milosrđe mi je milo, ne žrtva« (Mt 12,7; usp. Hoš 6,6); zaobilazi tradicionalni vjerski zakon ozdravljajući bolesnike i subotom (usp. Iv 5,1-18; 7,19-24); proziva indiferentnost svećenika i levita uzimajući za primjer milosrđe Samarijanca, koji su za Židove bili stranci i krivovjerci (usp. Lk 10,29-37) itd. O biblijskoj, napose mesijanskoj i evanđeoskoj dimenziji siromaštva, vidi u: Albert GELIN, *Les pauvres que Dieu aime*, Paris, 1968., osobito 92–113; L[éon] R[OY], Siromasi, u: Xavier LÉON-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1994., 1166–1172 (dalje: RBT); Karl RAHNER – Zvonimir I. HERMAN, *Siromašni poradi Kraljevstva Božjega. Teološki – biblijski – pastoralni vidici*, Zagreb, 1990.

dostojanstvo siromaha, njihovu povezanost s Božjim kraljevstvom i otajstvom Kristova otkupljenja.⁸

Povijest Crkve uistinu obiluje sveticama i svecima, poznatim i nepoznatim svećenicima, redovnicima i vjericima laicima koji su svoj život posvetili brizi za potrebite. Poseban su doprinos u tome dali redovnički, naročito prosjački redovi, živeći u vlastitom pozivu duhovnu i socijalnu dimenziju evanđeoskog siromaštva. Poznato je koliko je sveti Franjo Asiški ljubio siromahe, njima služio i s njima se poistovjećivao. Siromaštvo je za Franju bila najveća krepost, u kojoj je gledao poosobljenje samoga Krista. *Poverello* iz Asiza odnosio se prema siromaštvu kao prema svojoj zaručnici, koju je opjevao kao »Gospođu Siromaštinu« (*Madonna Povertà*).⁹ Tako je i sveti Dominik zahtijevao od svoje subraće da se odreknu materijalnih posjeda kako bi stekli slobodu u propovijedanju. Dok je vladala velika glad u Španjolskoj, osnivač Reda propovjednika razdijelio je sav svoj imutak i odjeću siromasima, prodao je čak i svoje vrijedne knjige kako bi im novčano pomogao, rekavši: »Kako bih mogao učiti iz mrtvih koža životinjskih, kad živi ljudi umiru od gladi?«¹⁰ Posebnu brigu za siromašne iskazivao je također blaženi Augustin Kažotić, koji je i sam, kao zagrebački nadbiskup, živio vrlo skromno i ponizno.¹¹ Nerijetko su poglavari samostana znali i liturgijske predmete, uključujući zlatne kaleže, prodati kako bi pripomogli potrebitima. Sveti Vinko Paulski siromahe je uspoređivao sa samim Kristom, koji se i sam rodio siromašan i siromašne odabrao sebi za učenike. Za svetog Vinka, služenju siromasima treba dati prednost pred svime, pa čak i pred molitvom: »Kad ostavite molitvu da izađete u susret nekom siromahu, sjetite se da je to također služba koja se iskazuje Bogu. Ta ljubav je veća od bilo kakvih propisa i njoj mora sve težiti.«¹² Bliže našem vremenu, nesebično služenje blažene Majke Terezije u Indiji, gdje je skrbila za »najsiromašnije od siromašnih«, pobudilo je divljenje cijelog svijeta. Kroz svoje trajno dijakonijsko i karitativno djelovanje na službenim ili individualnim razinama,

⁸ Usp. Albert GELIN, *Les pauvres que Dieu aime*, 125–141.

⁹ Usp. Mario von GALLI, *Življena budućnost – Franjo Asiški*, Zagreb, 1974., osobito 51–105.

¹⁰ Henri-Dominique LACORDAIRE, *Sveti Dominik (1170–1221)*, Dubrovnik, 1921., 24. Također usp: Jordan SASKI, *Počeci Reda propovjednika*, Zagreb, 2000., 20–21 i 28–29. O poimanju i življenju siromaštva kod sv. Dominika i sv. Franje vidi u: Guy BEDOUELLE, *Dominik ili dar riječi*, Zagreb, 1990., 106–120.

¹¹ Usp. Marijan BISKUP, *Augustin Kažotić u riječi i slici*, Zagreb, 2013., 74–78. Vidi Kažotićevu socio-teološku raspravu *O imetku Kristovu i učenika ili apostola te o njegovoj uporabi*, njegov intervent u Avignonu (1321./1322.) u kojem progovara o siromaštvu i Crkvi u kontekstu sve većih razlika između bogatih i siromašnih u ondašnjoj Europi: Augustin KAŽOTIĆ, *Scripta theologica – Bogoslovni spisi*, Franjo Šanjek (ur.), Zagreb, 2007., 65–106.

¹² Usp. *Časoslov Rimskog obreda*, IV, Zagreb, 1985., 1091–1092 (na spomendan svetog Vinka Paulskog, prezbitera, 27. rujna).

kroz rad mnogih redovničkih kongregacija i laičkih udruga, kao i biskupijskih i župnih Caritasa, Crkva se očituje kao velika »zajednica ljubavi«.¹³

Za kršćane briga Crkve za siromašne nije samo moralna obveza ili izraz socijalne osjetljivosti nego ima, prije svega, duboko teološko utemeljenje kojim se ističe i štiti dostojanstvo ljudske osobe. S obzirom da je svaki čovjek stvoren na »sliku Božju« (usp. Post 1,26-27) i da je stvoreni svijet Bog dao na raspolaganje svim ljudima, po naravi stvaranja, sva dobra imaju i zajedničku svrhu. Tako, već sveti Ivan Zlatousti odlučno pripominje: »Ne dati siromasima da imaju udjela u našim vlastitim dobrima znači okradati ih i oduzimati im život. Dobra koja držimo nisu naša, nego njihova.«¹⁴ Slično misli i papa sveti Grgur Veliki: »Kad siromasima dajemo preko potrebne stvari, ne iskazujemo im time neku osobnu darežljivost, nego im vraćamo što je njihovo. Više nego čin ljubavi, vršimo dužnost pravednosti.«¹⁵ Crkva nikada nije osuđivala bogatstvo kao takvo, nego neumjerenu ljubav prema zemaljskim dobrima, osobito kada se ona ostvaruje nauštrb drugih, koji su ostali bez najnužnijega. U tom smislu, vrlo su aktualne riječi svetog Ambrozija: »Kad obdariš siromaha, ne daješ mu od svojega dobra, nego mu vraćaš što mu pripada, jer ono što je dano zajednički za upotrebu svih, ti si to sebi prisvojio. Zemlja pripada svima, ne samo bogatima. Iz prirode su se rodila zajednička prava, a na otimačini stvoreno je privatno pravo. Gospodin Bog je želio da ova zemlja bude u zajedničkom posjedu svih ljudi i da svima pribavi plodove, no, gramzljivost je razdijelila prava posjedovanja.«¹⁶ Za svetog Tomu Akvinskog, milosrđe, osobito prema čovjeku u potrebi, najveća je krepost, a vlasništvo nužno mora biti povezano s pravednošću. Razlikujući božanski zakon (božansko pravo) po kojem dobra ovog svijeta po Božjoj providnosti pripadaju svim ljudima, i ljudski zakon (naravno pravo) po kojem čovjek smije posjedovati vlastitu imovinu, Toma ističe da u krajnoj i hitnoj nuždi, kada je čovjekov život ili život njegova bližnjega ugrožen, nije krivično, bilo javno ili tajno, oduzeti tuđe dobro kako bi se pomoglo sebi ili drugom čovjeku u nevolji.¹⁷

¹³ Usp. BENEDIKT XVI., *Deus caritas est – Bog je ljubav. Enciklika o kršćanskoj ljubavi* (25. XII. 2005.), Zagreb, 2006., osobito br. 19–39.

¹⁴ Ivan ZLATOUSTI, *In Lazarum*, 1, 6, u: PG 48, 992D, citirano prema: *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., br. 2446 (dalje: KKC).

¹⁵ Grgur VELIKI, *Regula pastoralis*, 3, 21, citirano prema: KKC, br. 2446.

¹⁶ Ambroise de MILAN, *Naboth le pauvre*, Paris, 1962., 49–50.

¹⁷ Usp. Toma AKVINSKI, *Suma teologije*, II-II, q. 66, a. 7, u: Toma AKVINSKI, *Izabrano djelo*, Zagreb, 2005., 622–623. Povijesni pregled i zanimljivu aktualizaciju načela krajnje nužde, naročito s pravnog stajališta, vidi u: Philippe-Jean HESSE, *Un droit fondamental vieux de 3000 ans: l'état de nécessité. Jalons pour une histoire de la notion*, u: *Droits fondamentaux*, (2002.) 2, 125–149.

U skladu s Božjim naumom stvaranja i u duhu Isusova evanđelja za Crkvu »bogatstvo postoji da bi se dijelilo«¹⁸. U poslijekoncilskom kontekstu velikoga gospodarskog i tehnološkog napretka koje sve više zahvaća cijeli svijet, uzrokujući goleme ekonomske i društvene nejednakosti između ljudi i naroda, papa Pavao VI. u enciklici *Populorum progressio* s pravom ističe kako je »razvoj novo ime za mir«¹⁹. No, mir je nadasve »djelo pravednosti« (Iz 32,17) i »plod ljubavi«.²⁰ Za socijalni nauk Crkve, svaki razvoj, bilo ekonomski, znanstveni ili tehnološki, mora u središtu imati čovjeka i stvaranje uvjeta u kojima će čovjek moći dostojanstveno živjeti i razvijati se.²¹ Prema tome siromaštvo je plod lošeg razvoja, izraz nepravde i izvor nemira. U vremenu današnje opće gospodarske krize, umjesto ekonomije koristoljubivosti i sebičnosti, Crkva se na proročki način zalaže za *ekonomiju ljubavi i solidarnosti, uzajamnosti i zajedništva, besplatnosti i darivanja*, koja će neprestano voditi računa o dostojanstvu ljudske osobe i pravednoj raspodjeli dobara među ljudima.²²

2. Lica i naličja današnjeg siromaštva

Teško je danas definirati što je siromaštvo i tko sve spada u siromahe. U ekonomskoj sociologiji siromaštvo se obično dijeli na *apsolutno, relativno* i *subjektivno* siromaštvo. Međutim, posljedice siromaštva nisu samo materijalne naravi nego i duboko egzistencijalne: osim što ugrožava i obezvrjeđuje ljudsku osobu, siromaštvo je često psihički i društveno razara. Kao jedan od glavnih uzroka današnjeg siromaštva mnogi navode neoliberalni kapitalizam i njegov razorni društveno-politički poredak koji se, u prilog neobuzdane zarade i konkurentnosti, beskrupulozno odriče temeljnih ljudskih i radničkih prava, kao i socijalne politike.

¹⁸ PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., br. 328–329.

¹⁹ PAVAO VI., *Populorum progressio. Enciklika o razvitku naroda* (26. III. 1967.), Zagreb, 1967., br. 76. Usp. Špiro MARASOVIĆ, Crkva i društveni razvoj, u: Kačić, (2009. – 2011.) 41–43, 1197–1207.

²⁰ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 78, u: *Dokumenti* (dalje: GS).

²¹ Usp. IVAN PAVAO II., *Centesimus annus – Stota godina. Enciklika prigodom stote godišnjice Rerum novarum* (1. V. 1991.), Zagreb, 1991., br. 53–61.

²² Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitom ljudskom razvoju u ljubavi i istini* (29. VI. 2009.), Zagreb, 2009., osobito br. 34–42; Špiro MARASOVIĆ, Suradnja i besplatnost kao odgovor na krizu u Caritas in veritate, u: Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ (ur.), *Ljubav u istini u društvenim pitanjima*, Zagreb, 2012., 103–128; Luigino BRUNO, *Ekonomija zajedništva. Novi pojmovi u ekonomiji*, Križevci, 2013.

2.1. Apsolutno, relativno i subjektivno siromaštvo u svijetu i Hrvatskoj

Pod *apsolutnim siromaštvom* misli se na krajnji oblik ekonomskog i materijalnog siromaštva, kojim su najviše pogođene nerazvijene zemlje ili zemlje Trećega svijeta, gdje većina ljudi i cijele populacije nemaju ni najosnovnije uvjete i sredstva za dostojanstveni život: preživljavaju u potpunoj bijedi, u oskudici hrane i vode, bez osnovnih stambenih, higijenskih i zdravstvenih uvjeta, lišeni mogućnosti obrazovanja i rada, izloženi endemskim i drugim bolestima, često su žrtve autokratskih režima i korumpiranih vlasti itd. Smatra se da godišnje u svijetu od krajnjeg siromaštva umire 18 milijuna ljudi, svaki dan 50 000, među kojima 29 000 djece mlađe od pet godina. U posljednjih dvadesetak godina, od kraja hladnoga rata, zamaha ekonomske globalizacije, pobjede neoliberalnog kapitalizma i početka stvaranja »novog svjetskog poretka«, zbog siromaštva umrlo je 360 milijuna ljudi. Na početku XXI. stoljeća više od milijarde ljudi (jedna sedmina čovječanstva) pothranjeno je, a dvije milijarde osoba nema osnovnu zdravstvenu skrb.²³

Razni oblici krajnjeg siromaštva počinju se primjećivati i u razvijenijim zemljama, u kojima sve više pojedinaca i obitelji, zbog nezaposlenosti ili niskih primanja ne mogu pokriti primarne egzistencijalne potrebe kao što su kupovanje hrane, troškovi stanovanja, odijevanja, obrazovanja, liječenja itd. U europskim zemljama sve je više ljudi koji su na rubu opstanka i koji ovise o socijalnoj ili karitativnoj pomoći; drastično raste broj nezaposlenih, kao i broj prosjaka i beskućnika; mlađe i srednje generacije ne vide više perspektivu budućnosti. S druge strane, priljev imigranata iz dalekih krajeva (osobito Afrike, Bliskog istoka i Azije) koji, uglavnom ilegalno, dolaze potražiti bolji život u zapadnim zemljama također neprestano raste, a vrlo često bivaju privremeno smješteni u kampove u kojima su uvjeti života ispod svakog dostojanstva.

Međutim, dok je u svijetu apsolutno siromaštvo, ipak, u polaganom opadanju, uvelike raste *relativno siromaštvo*, naročito u razvijenijim zapadnim zemljama i Europi. Relativnim siromaštvom obuhvaćeni su ljudi koji se nalaze na minimumu prihvatljivog životnog standarda nekoga društva.²⁴ Radi se

²³ Usp. Branko ZEBIĆ, U službi siromašnih i obespravljenih, u: *Nova prisutnost*, 11 (2013.) 3, 446.

²⁴ U Europskoj uniji taj minimum iznosi 60% od medijane prihoda. Kod relativnog siromaštva uspoređuju se prihodi u nekom društvu (distribucija dohotka), raspoloživi dohodak kućanstva i broj članova kućanstva. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, prag rizika od (relativnog) siromaštva u Hrvatskoj za četveročlanu obitelj (dvoje odraslih plus dvoje djece) 2011. godine iznosio je 50.904,00 kn na godinu (4.242,00 kn mjesečno). Prosječna mjesečna isplaćena plaća po zaposlenome u pravnim osobama RH u 2013. godini iznosila je oko 5.515,00 kn, a minimalna plaća oko 2.360,00

zapravo o sve većem broju ljudi i obitelji koji si uz primarne, ne mogu priuštiti ni tzv. sekundarne egzistencijalne potrebe kao što su zadovoljavanje kulturnih, obrazovnih, sportskih ili drugih potreba; posjedovanje automobila, telefona, stroja za pranje rublja ili televizora; kupovanje dnevnih ili tjednih novina itd. Pod tim vidom, smatra se da je u Europskoj uniji 16% građana siromašno; gotovo 10% Europljana ne može si priuštiti mesni obrok svaki dan; prema nekim predviđanjima, u Europi će, zbog globalne krize i raznih rezova, do 2025. godine biti više od 25 milijuna siromašnih.²⁵

Subjektivno siromaštvo odnosi se pak na subjektivan osjećaj pojedinca ili obitelji koji – uspoređujući sebe s drugim građanima, osobito s višim slojevima društva ili s bogatijim zemljama – sebe doživljavaju siromašnima, iako objektivno to možda nisu. Subjektivni osjećaj siromaštva naročito je prisutan među stanovnicima tranzicijskih zemalja, u kojima se obični građani osjećaju manje vrijednim u odnosu na »novopečene bogataše« ili na stanovnike bogatijih zapadnih zemalja.

Nažalost, i Hrvatska se već duže vrijeme nalazi u dubokoj ekonomskoj krizi, kako zbog posljedice minuloga rata, tranzicije i nepoštene privatizacije tako i zbog nesposobnosti, podobnosti i korumpiranosti dijela političara i društvene elite. Na kraju 2013. godine Hrvatska je prešla prag od 370 000 nezaposlenih (21,6% od radno sposobnog stanovništva). Zbog drastičnog pada standarda posljednjih godina, svaki peti stanovnik Hrvatske živi u relativnom siromaštvu (20% ili oko 900 000 stanovnika). Četiri od pet stanovnika osjeća se siromašnim (oko 80% ili 3,5 milijuna ljudi!) a dvije trećine ljudi (oko 3 milijuna) ne može si platiti odlazak na godišnji odmor.²⁶ Uistinu, sve više hrvatskih sugrađana živi u vrlo teškim, ponekad dramatičnim životnim uvjetima: ne mogu si priuštiti osnovne potrepštine (hranu, odjeću, zdravstvenu skrb), plaćati stanarinu ili režije koje ne prestaju poskupljivati; ne uspijevaju redovito otplaćivati rate kredita, upadaju u dužničko ropstvo, bankovni računi su im pod ovrhom; neki žive bez grijanja, struje ili pitke vode; sve je više onih koji kopaju po kantama za smeće u potrazi za hranom, koji ostaju bez doma i završe na cesti. Posebno je teško gledati umirovljenike koji su nakon cijelog radnog vijeka svedeni na prosjački štap, ili velik broj radnica i radnika koji nisu prijavljeni ili mjesecima ne dobivaju plaću. Nažalost, siromaštvo u nas

kn neto. Usp. <http://www.dzs.hr> (22. VI. 2014.); Branko ZEBIĆ, U službi siromašnih i obespravljenih, 445.

²⁵ Usp. Branko ZEBIĆ, U službi siromašnih i obespravljenih, 445.

²⁶ To su podatci koji najčešće kruže u dnevnim hrvatskim medijima, pozivajući se uglavnom na izvještaje Državnog zavoda za statistiku.

pogađa sve više djece i mladih, a puno studenata ne može si priuštiti osnovne uvjete studiranja. Mladima je ukradena budućnost i sve je više onih koji žele napustiti zemlju.²⁷

2.2. Posljedice siromaštva

Uz materijalno siromaštvo uvijek se vezuje društvena marginaliziranost i isključenost, osjećaj bezvrijednosti, samoća, strah i očaj; dolazi do krize i sloma obitelji, do porasta nasilja, delinkvencije, raznih ovisnosti (o alkoholu, drogi, kocki), patoloških i drugih bolesti. Globalna kriza uzrokuje također sve više humanitarnih izbjeglica, kojih je sve više i u Hrvatskoj, pogoduje trgovini ljudi, radničkom ropstvu, iskorištavanju žena i djece, prisilnoj prostituciji, itd. S druge strane, ono što bode oči jest prekomjerno uživanje pojedinih ljudi, obitelji i skupina koji se ponašaju kao da se ništa ne događa. Naprotiv, stvaraju se nove društvene elite, pojavljuje se i jedna nova »buržoazijacija« društva, kult luksuza i indiferentnosti.²⁸

Razni oblici siromaštva u današnjem svijetu predstavljaju, dakle, kompleksan i osjetljiv fenomen koji nije lako opisati, a kamoli pronaći mu odgovarajuća rješenja. Očito je, ipak, kako materijalno siromaštvo postaje sve više egzistencijalna drama suvremenog čovjeka koja duboko pogađa njegovo dostojanstvo, uskraćuje mu prostor slobode i onemogućuje bilo kakav napredak. U vremenu tolikih tehnoloških mogućnosti i gomilanja bogatstva, globalno siromaštvo je, kako često kaže papa Franjo, »sablazan« našega vremena. Drugi ga nazivaju »mrljom na savjesti čovječanstva«. Tako, njemački filozof Thomas Pogge uspoređuje žrtve siromaštva sa žrtvama nacizma, s jednom bitnom moralnom razlikom: dok je zločin nacizma bio planiran, današnje umiranje 18 milijuna ljudi godišnje prije svega je posljedica strukturnih odnosa i pravila koje određuju najbogatije države svijeta i međunarodne organizacije poput MMF-a,

²⁷ O društvenim i ekonomskim problemima, kao i o porastu siromaštva u Hrvatskoj, redovito su se oglašavali Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve i Komisija *Iustitia et pax* Hrvatske biskupske konferencije u prigodnim izjavama ili publikacijama. Usp. Stjepan BALOBAN, Socijalni govor Crkve u hrvatskom društvu, u: Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ (ur.), *O novim stvarima u suvremenoj Hrvatskoj: 120. obljetnica Rerum novarum*, Zagreb, 2013., 97–111; Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ (ur.), *O solidarnosti i supsidijarnosti u Hrvatskoj*, Zagreb, 2004. Podrobnije sociološke analize različitih oblika siromaštva u Hrvatskoj vidi u: Zoran ŠUĆUR, Objektivno i subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj, u: *Revija za socijalnu politiku*, 13 (2006.) 3–4, 237–255; Zoran MALENICA, Siromaštvo u Hrvatskoj (1990 – 2010), u: *Politička misao*, 48 (2011.) 3, 65–81.

²⁸ Između 1995. i 2012. godine, svjetsko tržište luksuznih ponuda prešlo je od 77 milijardi eura na 212 milijardi. Usp. Yves MICHAUD, *Le nouveau luxe. Expériences, arrogance, authenticité*, Paris, 2013.

Svjetske trgovinske organizacije i Svjetske banke, radi postizanja što većeg profita. Pogge zato posebno proziva *nezainteresiranost*, *nebrigu* i *nemar* političkih i finansijskih elita, ali i običnih građana zapadnih demokracija.²⁹

2.3. Kršćanski altruizam kao odgovor neoliberalnom kapitalizmu

Prema mišljenju većine ekonomista i filozofa, današnje globalno siromaštvo svoj glavni uzrok nalazi u neoliberalnom kapitalizmu i njegovu »novom svjetskom poretku« koji korist pojedinaca, moćnih skupina ili multinacionalnih kompanija stavlja ispred prava čovjeka, pojedinih država ili općega dobra. Nakon triju velikih totalitarizama XX. stoljeća – komunizma, fašizma i nacional-socijalizma – koja su na ideološkoj, nacionalnoj ili rasnoj osnovi radikalno negirala čovjekovu slobodu, danas se sve češće govori o četvrtom, tj. neoliberalnom totalitarizmu, koji, suprotno prijašnjima, svoj sustav tlačenja masa i pojedinca zasniva upravo na svekolikoj afirmaciji slobode.³⁰ Međutim, ovdje se pretežito radi o slobodi bez odgovornosti utemeljenoj na čovjekovoj samovolji i na ostvarivanju vlastitih interesa. Slobodi koja ne mari za opće dobro, koja proizvoljno tumači ljudska prava i licemjerno se zalaže za raznorazna prava tzv. svjetonazorskih ili nacionalnih manjina, kojima se često, pod izlikom »političke korektnosti«, beskrupulozno ugrožavaju prava većine. Preko raznih finansijskih konzorcija, potkupljenih političara i medija neoliberalni poredak ruši tradicionalne sustave vrijednosti, osobito religijske, društvo zarobljava u prividnu slobodu, čovjeka svodi na potrošnu robu, nudi kult moći, uspjeha i egolatrije, u ime pluralizma nameće jednoulje, uspostavlja diktaturu i teror manjine nad većinom.³¹ Porast životnog standarda na paradoksalan način često je uzrok mnogih moralnih i duhovnih siromaštava.

U takvom sustavu, u kojem je čovjek sredstvo, a ne cilj, nameće se jedna perverzna logika spasenja: bolje je da svi budu žrtvovani za jednoga, nego jedan za sve. No, Isus Krist išao je upravo obrnutim putom: on je svoj život

²⁹ Usp. Branko ZEBIĆ, U službi siromašnih i obespravljenih, 446–447; Branko ZEBIĆ, Globalna pravednost i siromaštvo u svijetu u interpretaciji Thomasa Poggea, u: *Obnovljeni život*, 67 (2012.) 4, 511–526.

³⁰ Usp. Jean VIOULAC, *La logique totalitaire. Essai sur la crise de l'Occident*, Paris, 2013., osobito 388–389. Žustre kritike (neo)liberalnog kapitalizma i njegova ideološkog poretka nalazimo danas kako kod »konzervativnih« ili »desnih«, tako i kod »liberalnih« ili »lijevih« mislioca, kao što su primjerice: Alain DE BENOIST, *Critiques Théoriques*, Lausanne, 2002. (osobito poglavlje: *Critique de l'idéologie libérale*, 13–29); Slavoj ŽIŽEK, *Živjeti na kraju vremena*, Zagreb, 2012.

³¹ O manipulativnoj ulozi medija u korist neoliberalnog poretka vidi u: Sead ALIĆ, *Masmediji – zatvor bez zidova. Tekstovi filozofije medija*, Zagreb, 2012.

dragovoljno predao za druge, odnosno, život drugih stavio ispred svojega. »Pustiti drugoga ispred sebe, vrhunac je čovječnosti«, govorio je Emmanuel Lévinas.³² To je upravo činio Isus. *Pustiti drugog ispred sebe – dati prednost drugome*, možda bi ovo jednostavno ali jasno načelo moglo biti jedan od ključeva rješavanja društvenih i ekonomskih problema, kao i ključ nove evangelizacije.

Za Crkvu, današnja financijska kriza nije samo ekonomske nego prije svega moralne i antropološke naravi. U jednoj antropologiji bez Boga, kako je često isticao papa Benedikt XVI., čovjek postaje sam sebi svrha i gubi iz vida drugoga. Upravo Bog daje čovjeku, prema tome i ideji humanizma, njegovu bezuvjetnu vrijednost. Sa svoje strane, neoliberalni poredak, u ime perfidne slobode, koja podsjeća na lukavost zmije koja istinu zamjenjuje lažju (usp. Post 3), lišava čovjeka od odgovornosti prema drugome: čovjek prestaje biti čovjeku brat, nego postaje konkurencija, neprijatelj, »vuk«.

Papa Franjo poziva čovječanstvo da upravo probudi svijest o pripadanju zajedničkoj ljudskoj obitelji. U apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium*, današnjem ekonomskom sustavu koji dehumanizira čovjeka, odlučno kaže četiri »ne«: »ne« ekonomiji isključivanja i nejednakosti koja čovjeka promatra kao otpadak i višak; »ne« novom idolopoklonstvu novca i bezličnoj ekonomiji lišenoj humanog cilja; »ne« novcu koji vlada umjesto da služi, »ne« socijalnoj nejednakosti koja rađa nasilje.³³ Oslanjajući se djelomično na encikliku *Caritas in veritate* Benedikta XVI., papa Franjo poziva na ekonomiju ljubavi i sebedarja, koja će promicati solidarnost i bratske odnose među ljudima i narodima (usp. EG 202–206). Naspram tzv. »kulture isključivanja« i »globalizacije indiferentnosti«, papa Franjo, u redovničkom duhu, ističe *bratstvo* kao ključ zajedničkog življenja, bratstvo koje pretpostavlja kulturu *novih odnosa, uzajamnosti, suodgovornosti, dijeljenja i skromnosti*, nadahnutu Kristom (usp. EG 87–92).

3. Siromaštvo kao teološki izazov

Siromaštvo za Crkvu i kršćane poprima još dublje značenje kada mu se pristupa i s teološkog gledišta. Prodorne teološke rasprave o Kristovu siromaštvu vodile su se već u vremenu crkvenih otaca kao i u doba skolastike u XIII. stoljeću i početkom XIV. stoljeća.³⁴ Iz današnje perspektive, siromaštvo postavlja

³² Emmanuel LÉVINAS, *Éthique et infini*, Paris, 1982., 94. Kao što je poznato, za Lévinasa etika se temelji na odnosu i odgovornosti prema drugome.

³³ FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2013., br. 53–59 (dalje: EG).

³⁴ Usp. Jean LECLERCQ, *Les controverses sur la pauvreté du Christ*, u: Michel MOLLAT (ur.), *Études sur l'histoire de la pauvreté (Moyen Âge – XVIe siècle)*, I, Paris, 1974., 45–56.

pitanje o odnosu Crkve prema svijetu, ono upućuje također na otajstvo trojedinoga Boga i Kristova utjelovljenja, a na specifičan način otkriva i osvješćuje bogatstvo ljudske osobe. Na ovim zasadama može se iščitavati narav Crkve i njezina poslanja, naročito u današnjem kontekstu nove evangelizacije.

3.1. Svetost se očituje u svijetu

Siromaštvo najprije poziva Crkvu i kršćane da se zapitaju o odnosu svetoga i profanoga, Crkve i svijeta, kršćanske vjere i konkretnog života. Naime, siromaštvo u svojoj često neuglednoj, gotovo sirovoj stvarnosti, moglo bi se uspoređivati s profanim svijetom, koji je onkraj svetoga, prema tome i onkraj *svetosti Crkve*, koja je predugo bila prikazivana kao »savršeno društvo« (*societas perfecta*), sačinjeno od Boga pozvanih i posvećenih ljudi koji u svojoj moralnoj i duhovnoj »superiornosti« nemaju ništa zajedničko sa zemaljskim stvarima i »običnim«, tj. »svjetovnim čovjekom«. Fenomenologija religije, međutim, ukazuje nam da se sveto očituje u profanom, jer i profani svijet pripada Božjem stvaranju, kao što je i profana povijest sastavni dio svete povijesti.³⁵

Božji poziv na svetost: »Budite, dakle, sveti jer sam svet Ja!« (Lev 11,45; 19,2) potiče, dakle, Crkvu i kršćane da se ugledaju na Božju svetost. U Bibliji je svetost, prije svega oznaka Božje transcendencije, svemoći i slave (usp. Iz 6,3). No, iako hebrejska riječ za svetost (*qodeš*) upućuje na nešto što je odsječeno, odvojeno, prema tome i različito (od svijeta),³⁶ biblijski Bog, unatoč svojoj transcendenciji i posvemašnjoj različitosti, nikada nije posve odijeljen ili udaljen od svijeta. Baš naprotiv, u svijetu je trajno prisutan, objavljuje se u ljudskoj povijesti, komunicira s čovjekom, štoviše, »Bog je tako ljubio svijet te je dao svoga Sina Jedinorođenca da nijedan koji u njega vjeruje ne propadne, nego da ima život vječni. Bog nije poslao svoga Sina da sudi svijetu, već da se svijet spasi po njemu« (Iv 3,16-17). Vrhunac Božje implikacije u svijet ostvaruje se upravo u otajstvu utjelovljenja i kenoze, u kojem se Krist dragovoljno odrekao božanske slave koja mu, kao Božjem sinu, po naravi pripada, postavši sluga i ljudima sličan: »On, trajni lik Božji, nije se kao plijena držao svoje jednakosti s Bogom, nego sam sebe 'opljeni' [*ekénosen*, dosl. isprazni] uzevši lik sluge, postavši ljudima sličan, obličjem čovjeku nalik, ponizi sam sebe, poslušan do smrti, smrti na križu« (Fil 2,6-8).

Taj čudesni, gotovo skandalozni Božji izlazak iz sebe i ulazak u svijet, iz ljubavi prema čovjeku i čovječanstvu, poziva Crkvu da nikada ne bude uda-

³⁵ Usp. Mircea ELIADE, *Sveto i profano*, Zagreb, 2002.

³⁶ Usp. Isto, 10–11. Također: J[u]les d[e] V[AULX], Svet, u: RBT, 1312–1313.

ljena od svijeta, već da svoju svetost očituje *u svijetu*, da se ne boji *izaći iz sebe* i zagaziti u profano, kako bi baš svima mogla približiti Krista i nahraniti ljude evanđeljem. Upravo na to nas pozivaju neobično provokativne riječi pape Franje: »Draža mi je Crkva koja je doživjela nezgodu, koja je ranjena i prljava zato što je izišla na ulice, nego Crkva koja je bolesna zbog zatvorenosti i komocije hvatanja za vlastite sigurnosti [...] Nadam se da nas mnogo više nego strah da ćemo pogriješiti pokreće strah od zatvaranja u strukture koje nam daju lažni osjećaj sigurnosti, u norme koje nas pretvaraju u neumoljive suce, u navike u kojima se osjećamo mirni, dok je vani gladno mnoštvo, a Isus nam bez prestanka ponavlja: 'Podajte im jesti!' (Mk 6,37)« (EG 49). Uistinu, jedino izlazeći iz sebe, Crkva će se moći povezati sa suvremenim svijetom i dijeliti, kako lijepo kaže Koncil: »Radost i nadu, žalost i tjeskobu ljudi našega vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe« (GS 1).

3.2. »Božje siromaštvo« u sebedarju (Maurice Zundel)

Kristovo utjelovljenje na čudesan način upućuje nas na »božansko siromaštvo« vlastito otajstvu trojedinoga Boga. Upravo je pod tim vidom švicarski duhovnik i teolog Maurice Zundel (1875. – 1975.) ostao zapamćen kao teolog »Božjeg siromaštva«. Naime, ključ cjelokupne ljudske i kršćanske egzistencije, kao i međuljudskih, crkvenih, društvenih i ekonomskih odnosa, Zundel nalazi u Presvetom Trojstvu. U skladu s otačkom predajom, za Zundela trojstveni Bog prije svega je *otajstvo odnosa*. Kao što to lijepo dočarava ikona Presvete Trojice Andreja Rubljova, tri božanske osobe – Otac, Sin i Duh Sveti – potpuno su upućene jedna na drugu, one su čisti odnos, pogled, okrenutost, usmjerenost, polet prema drugoj osobi. Upravo u njihovim subzistentnim odnosima izbija njihova osobnost i njihova ljubav koja između njih »kruži«, prožima ih i sjedinjuje (lat. *circumincessio*, grč. *perichóresis*) u jednom vječnom zajedništvu sebedarja, ali i odreknuća. Jer u svojoj međusobnoj darovanosti božanske osobe ne gledaju sebe, ne robuju sebi i ništa ne čuvaju za sebe. Baš naprotiv, one su čista sloboda i usmjerenost prema drugoj, odriču se svakog prijanjanja uz sebe i posjedovanja, potpuno se »ispražnjavaju«, lišavaju, razvlašćuju i posve daruju drugoj osobi, od koje natrag primaju sve što jesu.³⁷

Pozivajući se na riječi francuskog pjesnika Arthura Rimbauda, Maurice Zundel volio je ponavljati kako u Bogu »ja jest jedan drugi« (*Je est un autre*).³⁸ Po uzoru na svetoga Franju Asiškog, koji je siromaštvo nazivao svojom Gos-

³⁷ Usp. Maurice ZUNDEL, *Je est un autre*, Sillery (Québec), 1997., 62–63s.

³⁸ Usp. *Isto*, 20 i 70.

pođom, gledajući u njemu oličenje samoga Boga, tako je i Zundel u trojstvenom sebedarju prepoznao otajstvo siromaštva koje je subzistentno Bogu.³⁹ To »Božje siromaštvo« zapravo je ključ njegova bogatstva i veličine, ali i ključ ljudske egzistencije: »Bog jest Bog zato što nema ništa. On je sve zato što nema ništa. On je sve zato što ne može ništa posjedovati, zato što je sve izgubio, zato što je savršeno ispražnjenje samoga sebe, zato što u njemu jastvo jest jedan drugi, zato jer je osoba u Bogu čisti odnos, čista povezanost, čisti pogled prema drugom te zato što u Bogu jedino vlasništvo, tj. ono što razlikuje osobu u Bogu, jest potpuno razvlaštenje.«⁴⁰ »Bog je siromašan. Ne zato što bi mu nešto nedostajalo, nego zbog preobilja darivanja. Ovo je temeljna istina koja obara faraonsku predodžbu o Bogu. Bog je siromašan do srca njegova vlastita otajstva, u kojem je sve dar jedne osobe drugoj. Naša se egzistencija može tada preobraziti u darovanost, a da taj *dar* ne postane moralni imperativ. On je jedini način istinskog bivstvovanja.«⁴¹ Nije slučajno, ističe Zundel, što je prvo Isusovo blaženstvo upravo posvećeno »siromasima duhom«, jer je to, kako kaže, »samo Božje blaženstvo«, na kojeg Bog neprestano poziva čovjeka.⁴²

Za Zundela, najviši izraz Božjeg siromaštva objavio se upravo u otajstvu Kristova utjelovljenja i kenoze.⁴³ Tako je i Crkva, kao mistično tijelo Kristovo, pozvana živjeti božanskim životom, u odreknuću i sebedarju, kako bi bila što prozirniji sakrament Božje prisutnosti i spasenja na zemlji. Za Zundela, Crkva je sam Isus, koji je u njoj uvijek prisutan, koji je bio proganjan (usp. Dj 9,5), te koji se odrekao samoga sebe predavši se potpuno Ocu: »Crkva je, u očima vjere, u trajnom stanju odreknuća [*démission*]. Sva se njezina vlast ostvaruje u razvlaštenju, u njezinom potpunom nestajanju u Isusu. Ona je živi sakrament njegove prisutnosti. Ona je otajstvo siromaštva. Ona stoga jedino može davati Isusa te bi prestala biti Crkva kada bi to prestala činiti.«⁴⁴

Za Mauricea Zundela, kraljevstvo Božje nije ništa drugo nego unutarnji život Presvetog Trojstva. Zato se kraljevstvo Božje potpuno razlikuje od kraljevstava ovog svijeta, pa tako i od današnjeg neoliberalnog poretka: umjesto egoizma nudi *altruizam*, umjesto posjedovanja – *darovanost*, umjesto moći – *ljubav u odreknuću i sebedarju*. Za Zundela, ljubiti znači *izaći iz sebe*, dok je grijeh »kraljevstvo svoga ja«⁴⁵, privrženost sebi i odbijanje ulaska u odnos s drugim.

³⁹ Usp. *Isto*, 63.

⁴⁰ Maurice ZUNDEL, Sauver Dieu de nous-mêmes, u: *La Vie spirituelle*, 77 (1997.) 725, 720.

⁴¹ Marc DONZÉ, *L'humble présence. Inédits de Maurice Zundel*, I, Genève, 1994., 110.

⁴² Usp. Maurice ZUNDEL, Sauver Dieu de nous-mêmes, 720.

⁴³ Usp. Maurice ZUNDEL, *Je est un autre*, 70.

⁴⁴ *Isto*, 107.

⁴⁵ Maurice ZUNDEL, *Traženje nepoznatog Boga*, Zagreb, 1958., 118.

Prema Zundelu, čovjek, stvoren na sliku trojstvenoga Boga, postaje doista *osobom* kada je sposoban susresti drugoga, osloboditi se od samoga sebe i biti dar drugome. U tom su smislu sav društveni poredak i državne institucije pozvane pridonositi poosobljenju ili humanizaciji čovjeka, kojom će se razvijati svi potencijali duha, ljubavi i slobode među ljudima. »Pravo ljudsko pravo«, kaže Zundel, »jest postati čovjekom«. ⁴⁶ Vlasništvo ima smisla samo ako je otvoreno drugima, osobito onima koji nemaju nužno za život: »Pravo na vlasništvo treba osigurati prostor sigurnosti, koji će postati prostor dobrote i dijeljenja. Ono mora biti utemeljeno na jednakosti, jer svi ljudi imaju isto dostojanstvo.« ⁴⁷ »Pravednost počiva samo na jednoj vrijednosti: na toj da je svaki čovjek, po svojem podrijetlu, u Bogu, a po svojem zajedništvu, s Bogom.« ⁴⁸

Te Zundelove misli, izrečene prije pola stoljeća i više, ništa nisu izgubile od svoje svježine i aktualnosti. U najdubljem kršćanskom duhu pokazuju nam koliko je siromaštvo povezano s otajstvom trojedinoga Boga, koliko se Božja svetost i moć očituju u svijetu kroz »slabost« Kristove kenoze, a neizmjerena Božja ljubav objavljuje u potpunom sebedarju, kroz vlastito odreknuće i predanje drugima. Tako sva kršćanska egzistencija i poslanje Crkve bivaju utemeljeni na »Božjem siromaštvu«, u kojem odnos prema drugome kroz sebedarnu ljubav poprima ontološku dimenziju, sa snažnim socijalnim dosezima. Na svoj osebujan teološko-mističan način Zundel je preduhitrio ključne poruke enciklike *Caritas in veritate* pape Benedikta XVI.

3.3. *Preobražavajuća snaga siromaha (Jean Vanier)*

Vrijedna i neobična razmišljanja o siromaštvu u odnosu na ljudsku osobu dao je također Jean Vanier koji je, kao osnivač zajednice Arka i suosnivač zajednice Vjera i Svjetlo, pedeset godina svojega života posvetio osobama s intelektualnim teškoćama. Za Vaniera, siromah je osoba koja vapi za odnosom, koja žeda za zajedništvom. ⁴⁹ Osobe s intelektualnim teškoćama za njega su najizrazitiji primjer evanđeoskih siromaha, onih malenih, slabih i odbačenih, koji vode do srca blaženstava i dubljeg otkrivanja Božjega otajstva. Njihova jednostavnost i povjerenje otkrivaju hendikepe prisutne u svima nama; njihova čežnja za istinskim odnosima objavljuje nam našu pravu čovječnost, našu nježnost i sućut; svojim čistim odnosima kojima su kadri davati i pri-

⁴⁶ Marc DONZÉ, *Témoignage d'une présence. Inédits de Maurice Zundel*, II, Genève, 1994., 151.

⁴⁷ *Isto*, 152.

⁴⁸ *Isto*, 156.

⁴⁹ Usp. Jean VANIER, *Sveta povijest osobe*, Zagreb, 2007., osobito 57–76.

mati bez zadržke, oni izazivaju promjenu u nama. Oni su »Božji izabranici«, kaže Vanier, u njima se obistinjuje ono duboko evanđeosko otajstvo kojim je slabost, ranjivost, ludost i prezrenost sposobna posramiti jakost i mudrost ovog svijeta i postati sredstvo preobrazbe čovječanstva: »Lûde svijeta izabra Bog da posrami mudre, i slabe svijeta izabra Bog da posrami jake; i neplemenite svijeta i prezrene izabra Bog« (1 Kor 1,27-28). Za Vaniera, susrećući siromaha, susrećemo siromaha u sebi; susret s najponiznijima čini i nas ponižnima. Siromasi imaju jednu sebi svojstvenu snagu koja je kadra izvući ono najbolje i najplemenitije u čovjeku. Oni postaju tako naši učitelji i evangelizatori, čudesan sakrament preobrazbe.⁵⁰

S druge strane, Vanier je itekako svjestan ekonomskog i materijalnog siromaštva koje pogađa toliko naših suvremenika. Štoviše, u koncilskom duhu, među hitnim »znakovima vremena« ubraja nužnost suzbijanja sve većeg jaza između bogatih zemalja i krajnje sirotinjskih naselja Južne Amerike, Afrike i Azije, u kojima gotovo dvije milijarde ljudi dandanas živi u potpunoj bijedi. Naslanjajući se na Isusove riječi, Vanier (samo)kritički proziva Crkvu i kršćane da dovoljno ne povezuju evangelizaciju i brigu za siromašne: »Isus me po svojoj Crkvi pozvao naviještati radosnu vijest siromasima, oslobođenje sužnjima i potlačenima. Duboko sam joj zahvalan na hrani koju primam putem sakramenata, Božje riječi i nadahnuća Petrova nasljednika. Isuviše sam svjestan vlastita siromaštva, slabosti i nevjera da bih bilo koga osuđivao. Ipak, razočaran sam nedostatkom životnosti i zanosa pripadnika moje Crkve koji još uvijek ne uspijevaju zauzimati se za siromašne kako bi im navijestili radosnu vijest. Premalo odgovornih u Crkvi tvrdi da je vjera u Isusa tijesno povezana sa zalaganjem za siromahe. [...] Ponor koji razdvaja bogate od siromašnih velika je drama čovječanstva. Nisu li Isusovi učenici pozvani premostiti taj ponor i učiniti naša društva čovječnijima?«⁵¹

4. Mjesto siromaha u novoj evangelizaciji

Navještaj radosne vijesti, odnosno evangelizacija, i poziv na obnovu čovječanstva u Isusu Kristu čine temeljno poslanje Crkve. Povratak Kristu i evanđelju, prilagođeno kršćansko svjedočenje i djelovanje u različitim prilikama suvremenog svijeta spadaju također u središnje naglaske Drugoga vatikanskog kon-

⁵⁰ Usp. *Isto*, 264–275; Jean VANIER, Kako nam siromasi u Arci naviještaju evanđelje, u: *Nova prisutnost*, 6 (2008.) 3, 427–441.

⁵¹ Jean VANIER, *Les signes des temps à la lumière de Vatican II*, Paris, 2012., 15.

cila, koji je time neizravno dao osnovne poticaje novoj evangelizaciji.⁵² Služenje čovjeku, problem siromaštva i gladi, odnos bogatih zemalja i Trećeg svijeta, gospodarski razvitak čovječanstva, suradnja među ljudima, institucijama i narodima, kao i govor o »Crkvi siromaha«, našli su svoje mjesto među gorućim koncilskim temama (usp. GS 9; 27; 31; 63–90; LG 41–42 i dr.).⁵³ U skladu s tim, ni poslijekoncilski evangelizacijski i misijski dokumenti nikad ne gube iz vida socijalnu dimenziju (nove) evangelizacije. U vremenu globalne ekonomske krize tu će dimenziju u njezinim različitim vidovima još snažnije naglasiti papa Franjo.

4.1. Cilj i svrha evangelizacije

Nastavljajući koncilске poticaje, osnovne smjernice u promišljanju evangelizacije dao je papa Pavao VI. u apostolskom nagovoru *Evangelii nuntiandi*.⁵⁴ Prema tom nadahnutom i vrlo konkretnom dokumentu, *cilj i svrha evangelizacije* jesu obnova čovječanstva i svega ljudskoga, koja se ne može dogoditi bez unutarnje preobrazbe osobne i kolektivne svijesti ljudi, njihova djelovanja, načina života i životne sredine (usp. EN 18–19). *Sadržaj evangelizacije* nije ništa drugo nego svjedočiti Očevu ljubav koja je za sve ljude objavljena po Isusu Kristu u Duhu Svetomu (usp. EN 26). Evangelizacija po Kristu usmjerava čovjeka prema njegovoj eshatološkoj punini, ona je proročki nagovještaj o onostranosti, propovijedanje nade i Božjih obećanja (usp. EN 27–28). Štoviše, evangelizacija je poruka oslobođenja pojedinaca i naroda, osobito siromašnih i potlačjenih; poruka koja se zalaže za promicanje cjelovitog čovjeka i razvoja (usp. EN 29–30). No, evanđeoska poruka poziva također na obraćenje svijesti pojedinca, društva i struktura, isključujući svako nasilje (usp. EN 36). To je poruka koja poziva Crkvu da produbi svijest o vlastitom evanđeoskom ponašanju i koja promiče ljudska prava i vjersku slobodu (usp. EN 38–39). Naviještenje evanđelja naprosto je vlastiti poziv Crkve po kojemu ona i samu sebe evangelizira (usp. EN 14–16). Evangelizacija je misijski zadatak svih članova i službi Crkve (usp. EN 67–73), a počinje svjedočanstvom vlastitoga života (usp. EN 21). U

⁵² Usp. François MOOG, Vatican II aux sources de la nouvelle évangélisation, u: *Esprit et Vie*, (2013.) 255, 2–11.

⁵³ Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, Zagreb, 1986., 343–348; Frane FRANIĆ, »Crkva siromašnih«. Govor održan na II. vatikanskom saboru 30. listopada 1963., u: *Crkva u svijetu*, 29 (1994.) 4, 401–413.

⁵⁴ Usp. PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu* (8. XII. 1975.), Zagreb, 1976. (dalje: EN).

sve više sekulariziranom svijetu, Pavlu VI. posebno je stalo evanđelje ponovno povezati s kulturom (usp. EN 20).

Pojam »nova evangelizacija« prvi put je izričito uporabio blaženi papa Ivan Pavao II. u propovijedi radnicima iz Nowe Hute dana 9. lipnja 1979. godine, tijekom svojega apostolskog putovanja u Poljskoj: »U ovim novim vremenima i novim životnim uvjetima, evanđelje je iznova naviješteno. Nova evangelizacija je započela, kao da se radi o novom navještaju, iako je to zapravo uvijek isti navještaj. Križ se drži uspravno u svijetu koji se mijenja.«⁵⁵ U novim povijesnim prilikama obilježenima, između ostaloga, padom komunizma i počecima ekonomske i kulturalne globalizacije, Ivan Pavao II. u enciklici *Redemptoris missio* usko povezuje novu evangelizaciju s cjelokupnim misijskim poslanjem Crkve, u kojem su svi kršćanski vjernici i crkvene službe pozvane sudjelovati.⁵⁶ Enciklika razlikuje tako tri evangelizacijske situacije: trajnu misiju *ad extra* ili *ad gentes* koja se odnosi na narode i ljudske skupine koje još nisu čule za radosnu vijest; redovitu pastoralnu skrb i djelovanje Crkve unutar uređenih crkvenih zajednica; »novu« ili »ponovnu« evangelizaciju koja se odnosi na skupine krštenih koje su, naročito u zapadnim sekulariziranim društvima, izgubile osjećaj za vjeru ili se više ne priznaju članovima Crkve (usp. RM 33). Crkva je u službi kraljevstva Božjega, ističe enciklika, šireći u svijet evanđeoske vrednote mira, dijaloga, poštivanja i suradnje među ljudima, narodima, kulturama i religijama (usp. RM 19–20). Poseban zadatak misijskog djelovanja Crkve jest solidarnost sa siromašnima te promicanje čovjekova oslobođenja i razvoja, naročito odgojem savjesti (usp. RM 58–59). Socijalna dimenzija evangelizacije bit će uvijek istaknuta u službenim dokumentima i govorima pape Ivana Pavla II. Ona uključuje ne samo karitativno djelovanje nego i konkretan politički angažman, po kojem se ostvaruje proročka snaga Crkve: »Ostvarenje poslanja evangelizacije na socijalnom području, a to je jedan od vidova proročke uloge Crkve, uključuje također prokazivanja zla i nepravdi.«⁵⁷

Za vrijeme pontifikata Benedikta XVI. jedan od središnjih ciljeva nove evangelizacije bio je reafirmirati kršćansku vjeru i identitet u sekulariziranom i globaliziranom svijetu.⁵⁸ Povezano s time, karitativna i socijalna dimenzija poslanja Crkve, kako u konkretnoj brizi za potrebite tako i u doprinosu ostva-

⁵⁵ JEAN-PAUL II, Aux travailleurs de Nowa Huta, u: *La documentation catholique*, (1979.) 1767, 638.

⁵⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Redemptoris missio*. Enciklika o trajnoj vrijednosti misijske naredbe (7. XII. 1990.), Zagreb, 1991., br. 63–75 (dalje: RM).

⁵⁷ IVAN PAVAO II., *Sollicitudo rei socialis – Socijalna skrb*. Enciklika o dvadesetoj obljetnici enciklike *Populorum progressio* (30. XII. 1987.), Zagreb, 1987., br. 41.

⁵⁸ Usp. Serge TYVAERT, La nouvelle évangélisation chez Jean-Paul II et Benoît XVI, u: *Lumen Vitae*, 67 (2012.) 2, 163–177.

rivanju pravednijeg ekonomskog i društvenog razvoja, bila je vješto teološki artikulirana u njegovim enciklikama *Deus caritas est* i naročito *Caritas in veritate*. Međutim, za Josepha Ratzingera/Benedikta XVI. primarni zadatak teologije jest promišljati međusobni odnos Boga i čovjeka u svjetlu Kristove objave.⁵⁹ Pod tim vidom, u jednom zapaženom predavanju o novoj evangelizaciji koje je još kao predsjednik Kongregacije za nauk vjere prigodom Jubileja kateheta održao u Rimu, kardinal Ratzinger istaknuo je kako evangelizirati prije svega znači *odgovoriti na temeljna čovjekova pitanja, pokazati mu put sreće u Kristu i naučiti ga umijeću života*. Na tom putu, posebno se osvrnuo na egzistencijalno siromaštvo modernoga čovjeka, obilježenog samoćom i besmisлом: »Najdublje siromaštvo je nemogućnost doživjeti radost, to je gađenje od života, koji život shvaća kao apsurd i proturječnost. Ovo je siromaštvo danas vrlo rašireno, pod različitim vidovima, kako u materijalno bogatim društvima, tako i u siromašnim zemljama. Nemogućnost radovanja pretpostavlja i uzrokuje nemogućnost ljubljenja; ona proizvodi zavist, gramzivost – sve poroke koji ruše živote pojedinaca i svijeta. Zato nam je potrebna nova evangelizacija – ako umijeće života ostaje nepoznato, sve ostalo više ne funkcionira. No, ovo umijeće nije predmet nauka, ovo umijeće može biti priopćeno samo preko onoga koji ima život, tj. onoga koji je evanđelje u vlastitoj osobi.«⁶⁰

Dobro je ovdje osvijestiti kako se nova evangelizacija ne može svesti na čarobnu formulu, metodu ili tehniku kojom će Crkva s unaprijed utvrđenom sigurnošću moći odgovoriti na sve izazove koji se pojavljuju pred njom. Nova evangelizacija poziva kršćane da se prije svega vrata na bitno, tj. Isusu Kristu i evanđelju, te da svoju vjeru i sami najprije žive, a tek onda drugima o njoj govore. U tom duhu, kardinal Stanisław Ryłko, predsjednik Papinskog vijeća za laike, lucidno ističe kako se u novoj evangelizaciji prednost treba dati bivstvovanju nad djelovanjem, odnosno, kako najprije valja »biti« – biti kršćani, biti Crkva – a tek onda »činiti«, jer će iz kvalitete življenja kršćanske vjere sasvim spontano proizaći autentično svjedočanstvo.⁶¹ No, s obzirom da u kršćanstvu bitak ili bivstovanje, kao u Bogu, nije odvojivo od ljubavi, u kontekstu govora o siromaštvu Ryłkova misao mogla bi se prereći tako da siromaha

⁵⁹ Usp. Joseph RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, Zagreb, 2011., osobito 87–118.

⁶⁰ Joseph RATZINGER, *La nouvelle évangélisation. Conférence lors du Jubilé des catéchistes (8-10 décembre 2000)*, u: *La documentation catholique*, (2001.) 2240, 91.

⁶¹ Usp. Stanisław RYŁKO, *La nouvelle évangélisation, entre l'être et le faire. La contribution importante des mouvements ecclésiaux et des communautés nouvelles*, u: <http://www.laici.va/content/dam/laici/documenti/rylko/francais/nouvelle-evangelisation-entre-l-etre-et-le-faire.pdf> (17. I. 2014.).

najprije valja *ljubiti*, a tek onda nešto mu učiniti, jer se upravo po otvorenoj i nesebičnoj ljubavi prema bližnjemu razlikuje kvaliteta kršćanskog djelovanja.⁶²

4.2. Socijalna dimenzija evangelizacije prema papi Franji

Siromaštvo u kontekstu globalne ekonomske krize bila je također jedna od važnih tema 13. redovitog općeg zasjedanja Biskupske sinode održane u Rimu od 7. do 28. listopada 2012. godine na temu *Nova evangelizacija za prenošenje kršćanske vjere*. Među zaključnim prijedlozima (*Propositiones*) Sinode spomenuto je kako siromaštvo u svojim različitim oblicima »obvezuje Crkvu da bude sa siromasima te da preuzme na sebe njihove patnje, poput Isusa«⁶³.

Moglo se, stoga, očekivati da će argentinski kardinal Jorge Mario Bergoglio, koji je i sam iskusio ekonomske, političke i korupcijske probleme kroz koja su prolazila gotovo sva društva u Latinskoj Americi te koji je iz prve ruke bio upoznat s angažiranim idejama teologije oslobođenja, upravo brigu Crkve za siromašne postaviti u središte svojeg pontifikata, koji je 13. ožujka 2013. godine započeo pod znakovitim imenom *Franjo*.⁶⁴ Više pastir nego akademski teolog, »čovjek terena« nego crkveni funkcionar, papi Franji stalo je kršćanstvo vratiti njegovim temeljnim nadahnućima i povezati ga sa stvarnim životom.

U naslovu njegove apostolske pobudnice *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*, izražen je i njezin program: ona prije svega želi Crkvu i sve kršćanske vjernike potaknuti i usmjeravati na novu etapu evangelizacije, »punu žara i vitalnosti« (EG 17), utemeljenu na ponovnom otkriću radosti vjere i neprolazne novosti evanđelja (usp. EG 11). Papa Franjo traži od svih vjernika, napose od klera, jedan obnovljeni susret s Kristom (usp. EG 3), jer će samo iz svoje *nutarnje radosti* Crkva biti ponovno vjerodostojna svijetu. Radost evanđelja

⁶² Među novijom literaturom o (novoj) evangelizaciji na hrvatskom jeziku izdajamo: Nediljko Ante ANČIĆ, *Crkva u društvenim promjenama. Ekleziološka promišljanja*, Split, 2007., 109–127; Tomislav IVANČIĆ, *Preobrazba Crkve za svijet*, Zagreb, 2009., osobito 37–55; Milan ŠIMUNOVIĆ, *Nova evangelizacija ili prvi navještaj u kontekstu globalizacijskih i postmodernih procesa. Dileme i perspektive*, u: Željko TANJIĆ – Tomislav KOVAČ – Branko MURIĆ (ur.), *Teologijom svjedočiti i naviještati*, Zbornik radova u čast profesoru emeritusu Tomislavu Ivančiću, Zagreb, 2010., 685–720; Željko TANJIĆ, *Učiti vjerovati u Isusa Krista. Vjera kao ishodište i cilj nove evangelizacije*, u: *Bogoslovska smotra*, 81 (2011.) 3, 559–574; Nikola VRANJEŠ, *Pastoral danas. Izabrane teme pastoralne teologije*, Zagreb, 2013., osobito 345–360.

⁶³ Darko GRDEN, *Nova evangelizacija tiče se čitavoga života Crkve*, u: *Glas Koncila*, 4. XI. 2012., br. 44, 5.

⁶⁴ Usp. Bernard FORTHOMME, *De qui François est-il le nom?*, u: *Études*, (2013.) 4185, 643–652.

pretpostavlja *novi misijski polet*, koji će obuhvatiti kršćansku svijest i sve strukture Crkve.

U evangelizacijskom poslanju Crkve, papa Franjo osobito ističe biblijsku paradigmu »izlaska«: Crkva, kao novi narod Božji, pozvana je neprestano *izlaziti*, ponajprije iz sebe, iz svojih strukturalnih zatvorenosti i lažnih osjećaja sigurnosti (usp. EG 49), iz svojih, katkad, samodopadnih mentaliteta i duhovnosti (usp. EG 2), iz svoje skučenosti i autoreferencijalnosti (usp. EG 8). Crkva mora »misijskim ključem« preispitati svoje dosadašnje načine djelovanja te iz temelja preobraziti sve svoje strukture, od župnog pastorala, preko biskupijskih služba, pa do same papinske službe (usp. EG 27–33). Crkva mora naprosto »izaći iz vlastite udobnosti i imati hrabrost poći na sve periferije koje trebaju svjetlo evanđelja« (EG 20). Papa Franjo želi Crkvu »otvorenih vrata« i otvorenog srca (usp. EG 46–47); jednu parezijatsku Crkvu koja će smiono svjedočiti, slobodno i odvažno govoriti, otvarati prostore susreta i istinskog dijaloga, ali koja će također znati saslušati i prihvaćati dobronamjerne kritike (usp. EG 31).⁶⁵

Ipak, za papu Franju, u središtu nove evangelizacije mora ponajprije biti *briga za siromašne i ranjive*, osobito za »beskućnike, ovisnike, izbjeglice, urođenike, starije koji su sve osamljeniji i napušteniji«, za selioce (usp. EG 210); također za žrtve trgovine ljudima, za zlostavljane žene. Briga i ljubav za slabije uključuje i nerođenu djecu, »koja su najbesspomoćnija i najnevinnija od svih« (EG 213), kao i brigu za stvoreni svijet, tj. okoliš, koji je često prepušten »na milost i nemilost ekonomskih interesa ili nerazumnog iskorištavanja« (EG 215). Posebno je važno siromahe ponovno uključiti u društvo i dati im povlašteno mjesto u Crkvi. Na njih treba gledati kao na cjelovite ljudske osobe, koje imaju vlastito dostojanstvo i vrijednost te od kojih se može nešto naučiti; osobe koje zaslužuju ne samo našu pomoć, nego i našu pozornost i prijateljstvo. Siromasi nose na sebi biljege samoga Krista i zato mogu biti naši evangelizatori: »Za Crkvu je opredjeljenje za siromašne prije teološka nego kulturna, sociološka, politička ili filozofska kategorija. [...] Zbog toga želim siromašnu Crkvu za siromašne. Oni nas mogu mnogo toga naučiti. Osim što imaju dioništvo u onome *sensus fidei*, oni također preko vlastitih patnji poznaju Krista patnika. Prijeko je potrebno da svi dopustimo da nas oni evangeliziraju. Nova je evan-

⁶⁵ Pojam »parezija« (grč. *parresía*), koji se nalazi dvanaest puta u Djelima apostolskim (2,29; 4,13.29.31; 9,27.28; 13,46; 14,3; 18,26; 19,8.26; 28,31), doslovno znači zanos, snaga; hrabrost, smionost, otvorenost; slobodan i izravan govor (nadahnut Duhom Svetim). Parezijatsku dimenziju crkvenog djelovanja naglasio je i papa Ivan Pavao II. u enciklici *Redemptoris missio* (usp. RM 24). Neposrednost kojom papa Franjo nastupa i govori u javnosti doživljava pozitivan prijam diljem svijeta, također i među nekršćanima. Za papu Franju sadržaj je važniji od forme.

gelizacija poziv na upoznavanje spasenjske snage koja je na djelu u njihovim životima, i da ih Crkva stavi u središte svoga puta. Pozvani smo otkriti Krista u njima, posuditi im naš glas u njihovim traženjima, ali također biti njihovi prijatelji, slušati ih, razumjeti i prihvatiti tajanstvenu mudrost koju Bog želi preko njih podijeliti s nama« (EG 198).

Međutim, papa Franjo s pravom upozorava kako se zauzetost za siromašne ne smije svesti na puki aktivizam. Naprotiv, valja se prepustiti Duhu Svetom koji pobuđuje pozornost i ljubav prema drugome: »Naša se zauzetost ne sastoji isključivo u djelima ili planovima promicanja i pomoći; ono što Duh pokreće nije prekomjerni aktivizam, nego prije svega *pozornost* prema drugom. Ta pozornost pune ljubavi početak je prave brige za njegovu osobu i, polazeći od nje, želim stvarno tražiti njegovo dobro. To znači da moramo cijeniti siromaha u njegovoj dobroti, s njegovim životnim iskustvom, s njegovom kulturom, s njegovim načinom življenja« (EG 199).

Zaključak

Izazovi koje siromaštvo stavlja pred Crkvu u kontekstu nove evangelizacije doista su brojni i različiti. Vidjeli smo da siromaštvo nije samo materijalna nego također moralna, egzistencijalna, duhovna i teološka kategorija. Siromah je svaka osoba koja pati, koja je povrijeđena u svojem ljudskom dostojanstvu, koja je isključena, iskorištavana ili progonjena, koja vapi za susretom i spase-njem. Crkva, dakako, ne može sama odgovoriti na sve potrebe današnjeg siromaštva, ali u dijalogu i suradnji s ostalim društvenim i državnim institucijama može dati svoj specifičan doprinos koji je pokrenut evanđeoskom ljubavlju prema bližnjemu (usp. EG 238–241).

Međutim, problem siromaštva u svojoj biti nikada se neće moći riješiti bez novih odnosa među ljudima, odnosa koji, za kršćanina, svoj uzor i nadahnuće nalaze u otajstvu trojedinoga Boga i Kristova utjelovljenja, odnosima obilježenima *sebedarjem, odreknućem i zajedništvom*. Zato siromaštvo Crkvu trajno poziva da preispita svoju narav i poslanje. U sklopu nove evangelizacije, ono Crkvu posebno potiče da razvija teologiju i pastoral *susreta, svjedočenja, dijaloga i služenja*, koji će znati *drugoga pustiti ispred sebe, dati prednost drugome*. Gledajući na individualno i globalno siromaštvo kao na jedan od važnijih znakova našega vremena, Jean Vanier ističe kako »obnova Crkve i nova evangelizacija prolaze kroz susret s osobama slomljenima bijedom i izoliranošću«⁶⁶. Uistinu,

⁶⁶ Jean VANIER, *Les signes des temps à la lumière de Vatican II*, 141.

siromah ne smije biti sveden na društveni problem ili statistički broj. On je osoba s imenom i prezimenom, s vlastitim licem i poviješću, koja zaslužuje pozornost i prijateljstvo. On nije samo objekt moralnog djelovanja nego prije svega subjekt Božje i kršćanske ljubavi, subjekt evangelizacije koji je i sam kadar postati evangelizator. Siromah je na svojstven način sakrament Krista i »sakrament spasenja« (usp. EG 198).⁶⁷

Za papu Franju, misijska Crkva jest *Crkva koja izlazi* na periferije društva i ljudskih egzistencija, koja je spremna susresti se sa svakim čovjekom, staležom, kulturom i civilizacijom. No, paradigma izlaska pretpostavlja sposobnost iskoračivanja na periferiju vlastitih mentalnih i strukturalnih granica, koje često kočé Crkvu u njezinu pastoralnom i društvenom djelovanju. Isto tako, nije dovoljno da se Crkva deklarativno zalaže za siromašne, već je pozvana još više proširivati svoj karitativni rad, osmišljavajući nove modele skrbi za potrebite, ugrožene i nemoćne, uključujući snažniji socijalni pa i politički angažman kojima će zahvaćati konkretan život ljudi. Neimaština tolikih naših sugrađana na poseban način poziva članove Crkve, osobito klerike, ali i vjernike laike, da preispitaju svoj odnos prema novcu i materijalnim dobrima. Živimo u vremenima u kojima solidarnost i dijeljenje postaju istinski pokazatelji autentičnoga kršćanskog življenja (usp. 1 Iv 3,18), u vremenima u kojima je ponekad potrebno dati i od nužnoga, a ne samo od svojeg viška (usp. Mk 12,43-44), slijedeći primjer Sina Čovječjega, koji je došao služiti i svoj život dati za druge (usp. Mk 10,45). Pozornost treba također svraćati na duhovno siromaštvo i egzistencijalnu prazninu koji pogađaju sve više naših suvremenika, zarobljavajući ih u ravnodušnost i beznade. Nova evangelizacija ne trpi šablonska rješenja, nego traži otvorenost Duhu, vjeru u Božji naum spasenja, osjećaj za druge te osobno svjedočenje radosti evanđelja.

Isusova pomalo zaprepašujuća riječ – da ćemo siromahe uvijek imati sa sobom (usp. Iv 12,8; Pnz 15,11), kao da objavljuje providonosnu ulogu siromaštva. Naime, siromaštvo je trajna opomena na savjesti čovječanstva, a siromah osoba koja nam otkriva pravu dimenziju naše humanosti ili nehumanosti. Poslanje Crkve u novoj evangelizaciji možda je upravo u tome: vratiti *ljudsko lice* raščovječenom čovječanstvu te povjerenje u Božju brigu i ljubav za sve ljude.

⁶⁷ Usp. Jon SOBRINO, *Izvan sirotinje nema spasenja. Mali utopijsko-proročki ogledi*, Rijeka, 2010., osobito 116–166.

Summary

**THE CHURCH FACED WITH CHALLENGES OF POVERTY
IN THE NEW EVANGELISATION**

Tomislav KOVAČ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
kovactomislav@hotmail.com

The article reflects on the current problem of poverty in the perspective of various challenges that it represents for the Church and as an unavoidable dimension of the new evangelisation. Contrary to common critique that accuses the Church of being too attached to material goods and for being socially insensitive, the author first tries to shed some light on the ambivalent relation between wealth and poverty in the Church itself, to point out that the care for the poor is a permanent task for the Church and all its members, and that the spirit of Gospel poverty has always inspired the social discourse and activity of the Church throughout history until today. After that, the author reflects on the various types of poverty in the contemporary world, including Croatia, while drawing special attention to existential drama and social exclusion that poverty causes, and pointing towards neoliberal capitalism and its ideological order as the main cause of contemporary global poverty. The author also sees poverty as a specific theological challenge, which summons the Church to reflect on its own relation towards the world, to meditate more profoundly on the mystery of the Triune God through the lenses of »God's poverty« and Christ's kenosis through which God's love is being revealed as self-renunciation and endless self-giving (Maurice Zundel), and which also announces a new valuation of the human person, especially those who are the weakest and the smallest among the poor (Jean Vanier). Towards the end, the author describes a few goals of the (new) evangelisation and its relation towards poverty and the poor, with a special review of the teaching and impulses of pope Francis. In the conclusion, the author points out that the Church and other social factors are called to work together on solving the urgent problem of poverty. The author sees a possible solution in developing the culture of altruism, i.e. in altruistic behaviour of believers and all people of good will, that would put the good of the other and the common good before one's own.

Keywords: Church, poverty, the poor, neoliberal order, God's poverty, altruism, new evangelisation.